

KARADENİZ BÖLGESİNDE ESKİÇAĞ HALKLARI

Adem IŞIK*

Karadeniz kıyıları eskiçağ halkları için önemli bir yaşam alanı olmuştur. Bebyrikler, Thymler, Tremler, Bithynler, Mysler, Mariandymler, Kaukonlar, Henetler, Paphlagonlar, Amazonlar, Tibarenler, Khalybler, Mossynoikler, Makronlar, Driller, Kolkhlar, Laziler, Zekhiler ve Abasgiler bunlar arasında önemli bir yer tutmaktadır. İsimleri belirtilen kuzey Anadolu kıyılarının sakini olan bu halklar Anadolu'nun etnik tarihi zenginliğinin de bir ifadesidir. Bugün dahi, bu bölge insanların taşıdığı antropolojik özellikleri, Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha farklı bir yapıyı ortaya koymakta olup, bir çoğu Thrak kökenli olan bu halkların izlerini bugün dahi görmek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Karadeniz, Antik çağlar, Trak.

ANTIQUÉ CIRCLES IN THE BLACKSEA ZONE

The costs of Blacksea zone have always been considered significant habitat for antique people. Bebyriks, Thyns, Trers, Bithyns, Myses, Mariandyns, Kaukons, Henets, Paphlagons, Amazonlar, Tibarens, Khalybs, Mossynoiks, Makrons, Drils, Kolkhs, Lazis, Zekhis ve Abasesr are only some of them. The before mentioned people who were inhabitants of the Anatolian costs should be considered as richness of Anatolian ethnical history. Even today, the anthropological features of the local people show more different structure from the other places in Anatolia. It is possible to see, even today, tha clues of those people in the other places in Anatolia.

Keywords: Blacksea, antique people, Thrac.

Kuzey Anadolu birbirinden ilginç halkların yaşam alanı olmuştur. M.Ö. Birinci bin esas alınarak, Bosporus Thrakius'dan (İstanbul Boğazı) itibaren doğuya doğru bakıldığında, ilk olarak Bithynia bölgesinin sakinleri olan Bithynialılar karşımıza çıkar. Kaynaklarda Bebyrikler, Thymler, Tremler, Bithynler ve Mysler olarak isimlendirilen bu bölge halklarının Thrak kökenli oldukları ve göçler yoluyla bölgeye gelerek buraları iskan ettikleri ifade edilmektedir.¹⁷ Asia tarafında oturanlar Bithynialı, Avrupa tarafındakiler ise Thynialı olarak adlandırılmış olup, zamanla Bithyn ifadesinin ağır basarak boğazın her iki tarafındaki halkın müşterek adı olduğu belirtilmektedir.¹⁸

Daha sonra Mariandymler görülür. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) bunların ülkesinde bulunmaktadır. Bu kent, ilk olarak Miletoslular tarafından

*Dr. Adem IŞIK, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹⁷ Strabon, *Geographika (Coğrafya)*, çev. A.Pekman, İstanbul,1987, XII, III,3 ; XII,IV,8.

¹⁸ M.T.Tarhan, *Eskiçağda Kimmer Problemi*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1972, 22.

iskan edilmiş olup bu yörenin halklarından olan Mariandyenler, Yunanlılar tarafından Heilotes olarak hizmete zorlanmışlardır. Mariandyenler, bir müddet Kroissos'un egemenliği altında kalmışlardır.¹⁹ Ardından Pers egemenliği altına girmişler ve Persler burayı Dareios'un krallığı zamanında ayırmış bulunduğu 20 satraplıktan üçüncüsü olarak Phrygia, Asya Thrakları, Paphlagonia ve Suriye ile Mariandyen'i üç yüz altmış talant vergiye bağlamışlardır.²⁰ Bunlar Suriyeliler ile Dareios'un Artystone'den olma oğlu olan Gobyras'ın komutası altında Yunanlılara karşı Perslerin safında yer almışlardır.²¹ Bunların kim oldukları ve nereden geldikleri hakkında bilgiler net değildir. Bithynlere benzedikleri halde gerek dialekt ve gerekse diğer etnik özellikleri yönünden bir benzerlik yoktur. Thrak kökenli oldukları da düşünülmektedir.

Bunların doğusunda, Parthenios nehri (Bartın Çayı) etrafında yaptıkları görkemli evleri ile ünlü, Kaukonlar vardır. Kaukonların, Herakleia ve Mariandyenler ülkesinden Leukosyria'ya kadar uzandıkları belirtilmektedir. Kentlerinin ismi Tieion olup bunların Mariandyenler ile aynı halk oldukları da söylenir.

Bölgenin diğer bir halkı da Henetlerdir. Amastris'i (Amasra) oluşturan dört demostan birisi olan Kytoron, Henetlerin elinde idi.²² Homeros'un bahsettiği yaban eşekleri ile ünlü Enetlerin de bunlar oldukları sanılmaktadır.²³ Pylaemenes adlı şeflerinin idaresinde Troia savaşlarına katılmışlardır. Strabon bunlardan şöyle bahsetmektedir: "...Ve bazıları da Kappadokialıların sınırında oturan, Enetler isimli bir kabilenin Kimmerlerle bir sefer yaptıklarını sonra Adria denizine sürüldüklerini söylerler. Fakat Pylaemenes'in ait olduğu Enetler kabilesi Paphlagonialıların en saygın kabilesi olduğu ve ayrıca bunların kalabalık olarak Pylaemenes ile sefere çıktıkları, fakat önderlerini kaybetmeleri üzerine Troia'nın zaptından sonra Thrakia'ya geçtikleri ve başı boş dolaşırken şimdi Enetike denen yere geldikleri hususunda, genellikle herkes aynı fikirdedir. Bazı yazarlara göre, Antenor ve çocukları bu sefere katılmışlar ve benim İtalia hakkındaki söylediklerimde olduğu gibi, Adria körfezine yerleşmişlerdir. Enetlerin bu nedenle ortadan kaybolduğunu ve Paphlagonia'da görünmediklerini varsaymak akla yakındır."²⁴

Paphlagonia bölgesine gelince; burada lisanlarından bir şey anlaşılmadığından dolayı "gevezelik edenler" anlamında "Paphlagonlar" denilen halk yaşamıştır.

¹⁹ Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. M. Ökmen, İstanbul, 1991, I, 28.

²⁰ Herodotos, III,90.

²¹ Herodotos, VII,72.

²² Strabon, XII,III,5.

²³ Homeros, *İlyada*, çev. A. Erhat, A. Kadir, İstanbul, 1984, 2, 851.

²⁴ Strabon, XII,III,8.

Bunlar Dareios zamanında 3. satraplığa dahil olup Perslere 360 talant vergi ödemişlerdir.²⁵ Bunların giyimleri hakkında Heredotos'da şöyle bir ifade geçmektedir. “Paphlagonialılar savaşa örme başlıklar, küçük kalkanlar, oldukça kısa kargılar, mızraklar ve hançerlerle gidiyorlardı; ayaklarının, bacaklarının yarısına kadar gelen kendilerine özgü papuçlar vardı.” Bu kavmin adını Phineus'un oğlu Paphlagon'dan aldığı söylenmektedir. Bunlar kaynaklarda hep kaba ve vahşi insanlar olarak belirtilmiş olup, sahil kesiminin iç kesimlere nazaran daha medeni oldukları ve bunun sebebinin ise bölgeyi kolonize etmeye çalışan Yunanlılarla olan ilişkileri olduğu belirtilmektedir.²⁶

Paphlagonia'nın doğusunda Amisene bölgesindeki Themiskyra'da yaşamış olan Amazonlar, bölgenin en fazla ilgi çeken halkıdır. Bunlarla ilgili olarak pek çok kaynaktan değişik rivayetler vardır. Samsun ilinin Terme ilçesi dolaylarında yaşamışlardır.²⁷ Amazon adının göğüslerini kesmelerinden²⁸ dolayı Yunanlılar tarafından²⁹ “memesizler” anlamında bunlara söylendiği belirtilir. Armonius dağından çıkan ve Thermodon nehri ile sulanan Themiskyra'daki bu ormanlar Amazonların yaşam alanlarıydı.³⁰ Buralarda mevsime göre yer değiştirerek hareket ederlerdi.³¹ Themiskyra'da büyük bir saray inşa etmişlerdi. Bunlar erkeklerden nefretleri ile ün salmış³² olup bunların yöneticileri kraliçeleri idi. Amazonlar erkek çocukların ayak ve ellerini sakatlayıp onları savaştan uzak tutarlardı. Kızların ise sağ göğüslerini keserek vücutları ile birlikte memelerinin de büyüterek savaşmalarına engel olmamasını sağlardı. Bunlar Tanais nehrine kadar olan yerleri hükümler altına almışlardı. Amazonlar, Skythler tarafından “Oiorpata” yani “erkek öldürenler” olarak adlandırılmışlardır.³³

Pharnakia'nın güney taraflarında sakin ve neşeli bir kavim olan Tibarenler vardır.³⁴ Khalybler ve Mossynoiklere³⁵ komşu idiler.³⁶ Tibarenlerin ülkesi düzlük idi ve sahil kesimlerinde müstahkem mevkiileri vardı. Kotyora bir Helen şehri

²⁵ Herodotos, III,90.

²⁶ Forbiger, “Paphlagonia”, RE XI,1135.

²⁷ H.Geisau, “Amazones”, KP I, S.291-293.

²⁸ Ptolemaios, *Tetrabiblos*, II,3,69.

²⁹ Diodoros Siculus, *Bibliotheka Historika*, III,53,3.

³⁰ Procopios, *Peri Ton Polemon*, VIII,II,1-33.

³¹ Ammianus Marcellinus, *Rerum Gestarum Libri*, XXII,17.

³² Aiskhylos, *Prometheus Desmotes*, 707-735.

³³ Diodoros Siculus; II,44,2:45,15.

³⁴ W.Ruge, “Tibarenoi”, RE VI a/1, S.764-765.

³⁵ Diodoros Siculus, XIV,30,3-9.

³⁶ Plinius, *Historia Naturalis*, VI,III,10. Ayrıca bkz. Ammianus Marcellinus, *Julianus*, XXII, 8, 21,22.

olup burası onların Tibarenler memleketinde bir kolonisi idi.³⁷ Bunların yakınında Mossnoikler yaşamakta idi. Bunlar, Kerasos'un batısındaki ormanlık arazide Mossyn denilen ağaç kulelerde yaşıyorlardı.³⁸ Vahşi hayvan eti ve ceviz yiyerek yaşarlardı. Kulelerinden atlayarak yolculara saldırırlardı. Pers-Yunan savaşına iştirak etmişler ve Makronlarla birlikte Sestos kentinin valisi olan Khorasmis oğlu Artayktes'in buyruğunda bulunmuşlardır.³⁹ Xenophon, askerlerin bir kısmını denizden diğer bir kısmını ise karadan yürütürken, karadakiler Mossnoiklerin memleketine gelmişler ve buradan geçmek için Trapezus'lu Timesitheus'u onlara elçi olarak göndermişlerdir. Bunlardan asla bölgelerinden geçirilmeyecekleri cevabını alan Helenler Timesitheus'un yönlendirmesi ile Mossnoiklerin kendi aralarındaki rekabetten istifade etmişler ve daha ileride bulunan ve bu Mossnoiklerle rakip olan diğer Mossnoiklerle ittifak ederek Mossnoiklerin başkent olarak kullandıkları kaleyi ele geçirmişlerdir. Bu kale kimin elinde ise diğerine karşı bir üstünlük sağlamakta olup diğer Mossnoiklerin de efendisi olurlardı. Ele geçirilen bu kulede yaşayan kral, tepe üstüne yapılmış ağaç bir kulede oturmakta idi. Bu kuleler yakılmak suretiyle sakinleri bertaraf edildi. Buradaki malları yağmalayan Helenler, burada geçen seneden kalma ekmecek buldular. Ayrıca sapsarı ile birlikte muhafaza edilmiş aynı senenin mahsulü olan kızılıcak buğdayları ile yine tuzlanarak küplere basılmış halde yunusbalığı eti ve balık yağı buldular. Haşlayarak ve fırınlamak suretiyle pişirdikleri iç kabukları olmayan ve Mossnoiklerin temel gıdası olan yassı cevizlerde kilerlerde bulunanlar arasında idi. Ayrıca su karıştırılarak içilen ve hoş bir koku ve lezzeti bulunan şaraplar da buldular. Tüm bunlar Mossnoiklerin gıdaları hakkında bize ilginç bilgiler vermektedir. Burada şehirler birbirinden 60 stadion⁴⁰ mesafe uzaklıkta inşa edilmişlerdi. Memleketleri inişli çıkışlı vadi ve tepelerden oluşmakta idi. Birisinden bağırılınca diğerinden duyulabilecek gibi idi. Mossnoiklerin zengin ailelerinin çocukları haşlanmış ceviz ile (kestane) beslenmekteydiler. Bembeyaz bir tene sahip olan bu çocuklar çok nazik idiler. Bunlar sırtlarını rengarenk boyamakta olup vücutlarının ön kısmına çiçek deseni şeklinde döğme yaptırırmaktaydılar.⁴¹ Boyları ve enleri şişmanlıktan dolayı neredeyse birbirine denkti. Mossnoiklerin garip adetleri vardı. Bunların adetleri başka kavimlerden farklı idi. İnsanların gizli yaptıkları işleri aleni ve yalnız iken yaptıkları işleri de yanlarında başkaları varmış gibi yapmaktaydılar. Yalnız

³⁷ Xenophon, *Anabasis*, çev. H.Örs, İstanbul, 1939, V, V, 2-6.

³⁸ F.Schachermayer, "Mossynoikoi", *RE*, XVI, I, S.377-379.

³⁹ Herodotos, VII, 78.

⁴⁰ 1 stadion 600 Yunan ayağı olup, Atina stadionu 177,6 metredir. Ölçüler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. M.Ökmen, İstanbul, 1991, s.502.

⁴¹ Diodoros Sicilus, XIV, 30, 3-7.

kaldıklarında kendi kendilerine konuşmakta, gülmekte ve sanki kendilerini seyreden varmış gibi dans etmekteydiler. Hepsi beyaz tenli olan bu insanlar Helenlerin tabiri ile “geçtikleri yerlerde gördüklerinin hepsinden daha kaba ve vahşi” idiler. Mossnoiklerin ayrıca başka bir adeti daha vardı ki bu da herkesin gözü önünde çiftleşmeleri idi. Mossnoiklerin sarmaşık yaprağı şeklinde beyaz tüylü sığır derileri ile kaplı örme kalkanları bulunmaktaydı. Ellerinde altı kol uzunluğunda mızrakları vardı. Bu mızrağın bir ucunda temren ve diğerinde bir yuvarlak topuz bulunmaktaydı. Demirden savaş baltaları vardı. Başlarında Paphlagonia miğferlerini andıran deriden, ortasında bir demet kıl bulunan tiara şeklinde bir tolga vardı. Ayrıca kalın çuval bezinden yapılmış ve dizlerine kadar mintanları bulunmaktaydı. Kütükten oyulmuş kayıklar vardı.⁴² Döğme yaptırmaktaydılar.⁴³ Mossnoikler ayrıca, Heptakometler olarak da adlandırılmışlardır.⁴⁴ Bunların doğusunda demiri ilk kesip işleyen⁴⁵ ve demircilikle uğraşan Khalybler vardır. Bunlar, Mossnoiklere tabi idiler.⁴⁶

Bölgede yaşamış olan başka bir halk ise Sanlar olarak da adlandırılan Makronlardır. Bunlar Pharnakeia (Giresun) ve Trapezus’un (Trabzon) güneyinde yaşamaktaydılar.⁴⁷ Memleketleri Skythenlerin memleketinden bir nehir ile ayrılıyor idi ki, bu nehir muhtemelen Harpassos nehri idi.⁴⁸ Makronlar kıldan elbise giyerlerdi silah olarak örme kalkanları ve mızrakları vardı. Bunlar Perslerin Yunan seferine iştirak etmişler ve Mossnoiklerle birlikte Hellespontos üzerindeki Sestos kentinin valiliğini yapmakta olan Khorasmis oğlu Artaktyes’in buyruğu altına alınmışlardı.⁴⁹ Xenophon’un askerleri Makronların ülkesinden de geçmişti. Askerler bunların memleketine geldiğinde nehrin karşı sahilinde Makronlarla karşılaşmışlardı. Makronlar, Xenophon’un askerlerine taş atıyorlar ve birbirlerine seslenerek cesaret veriyorlardı. Attıkları taş kimseye isabet etmeden nehre düşüyordu. Daha sonra bunların dilinden anlayan bir peltast, bu halkın kendi halkı olduğunu söyledi ve onlarla Xenophon’un emri ile ilişki kurdu. Askerler, Makronlarla anlaştilar ve amaçlarının onlara zarar vermek olmadığını Büyük Kral ile savaştıklarını ve ülkelerine dönmek için denize ulaşmak istediklerini söylediler. Makronlar bunu yeminle teyid edip edemeyeceklerini sordular.

⁴² Xenophon, V,IV,1-34.

⁴³ Plinius, VI,III,10 ; IV,11.

⁴⁴ Strabon,XII,III,18.

⁴⁵ A.Marcellinus,Iulianus,XXII,8,21-22.

⁴⁶ Xenophon, V,5,1.

⁴⁷ Strabon,XII,III,18

⁴⁸ Xenophon, IV,VIII,1.

⁴⁹ Herodotos, VII,78.

Karşılıklı bir dostluk yemini⁵⁰ edildikten sonra Makronlar, Helenlerin arasına karıştılar ve onlarla beraber ağaçları devirerek Helenlerin nehri geçmelerine yardımcı oldular. Hatta bir pazar kurarak yiyecek hususunda onlara yardımcı bile oldular.⁵¹ Makronlar, sünnet olurlardı ve bu adeti Kolkhislilerden öğrenmişlerdi.⁵² Herodotos'un döneminde bunlar 300 talant vergi ile Perslerin 19. hükümetini oluşturmaktaydılar. Ancak Xenophon bunların müstakil bir halk olduklarından bahsetmektedir.⁵³ Bu durum aradan geçen zaman içinde Makronların bağımsızlıklarını kazanmaları ile açıklanabilir.

Yine Trapezus'un güneyinde, Gymnias (Bayburt) taraflarında Skythenler meskun idi.⁵⁴ Haklarında fazla bilgi bulunmayan bu halkın, isim benzerliğinden dolayı İskitlerle akraba olduğu düşünülmektedir.

Bugün Gümüşhane'nin Torul ilçesinde geçmişte Pontus'un en cengaver kavmi olarak bilinen dağlık ve yolsuz olan arazileri ile ünlü Driller yaşamışlardır.⁵⁵

Bunlardan başka Pontus bölgesinde Kolkhlar vardır. Trapezus, Helenlerin Kolkhlar memleketinde kurmuş oldukları bir koloni olup bu halk Trapezus ile Kerasos arasında kalan bölgede yaşamıştır.⁵⁶

Bunlardan başka Pontus'dan Kolkhis'e uzanan alan içerisinde Laziler, Zekhiler ve Abasgiler gibi bölgede yaşamış diğer halkları da zikredebiliriz.⁵⁷

Yukarıda ana hatları ile belirtilen kuzey Anadolu kıyılarının sakini olan bu halklar Anadolu'nun etnik tarihinin zenginliğinin de bir ifadesidir. Bugün dahi, bu bölge insanların taşıdığı antropolojik özellikler, kökeni çok eskilere dayanan ve Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha farklı bir yapıyı ortaya koymakta olup, bir çoğu Thrak kökenli olan bu halkların izlerini bugün dahi görmek mümkündür.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

AİSKYLOS, *Prometheus Desmotes, (Prometheus Bound)* ed. H.Weir Smyth, London,1956. (Loeb)

AMMIANUS MARCELLINUS, *Rerum Gestarum Libri*, ed. J.C.Rolfe, London, 1963-1964. (Loeb)

DİODOROS SİCİLUS, *Bibliotheka Historika*, ed. C.H. Oldfather, London,1966. (Loeb)

⁵⁰ Diodoros Sicilus, XIV,29,4,5.

⁵¹ Xenophon, IV,VIII, 4-9.

⁵² Herodotos, II,104.

⁵³ Xenophon, VII,VIII,25.

⁵⁴ Xenophon, IV, 7,18.

⁵⁵ Xenophon,V,2,1-4.

⁵⁶ Xenophon, IV,8,8.

⁵⁷ A.İşık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara, 2001, 14.

- FLAVIUS ARRIANOS, *Anabasis, (İskender'in Anabasisi)* çev. H.Örs, İstanbul, 1945.
HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, çev., M.Ökmen, İstanbul,1991.
HOMEROS, *İlyada*, çev., A.Erhat, A.Kadir, İstanbul,1984.
G. PLİNİUS SECUNDUS, *Historia Naturalis*, ed. H.R. Rackham,W.H.S.Jones, London,1947.
(Loeb)
PROKOPİOS, *Peri Tonpolemon,(History of the Wars)* ed. H.B. Dewing, London,
1960.(Loeb)
PTOLEMAİOS, *Tetrabiblos*, ed. F.E. Robbins,London,1948.(Loeb)
STRABON, *Geographika,(Coğrafya)*,çev., A.Pekman, İstanbul,1987.
XENOPHON, *Anabasis*, çev., H.Örs, İstanbul,1939.
Modern Kaynaklar
GEİSAU, H., "Amazones", *KP I*, 1979, S.291-293.
IŞIK, A., *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, Ankara,2001.
RUGE, W.; "Tibarenoi", *RE VI a/1*, 1936, S.764-765.
SCHACHERMEYR, F.; "Mossynoikoi", *RE XVI*, 1, 1933, S. 377-379.
TARHAN, M.T.; *Eskiçağda Kimmerler Problemi*, (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış
Doktora Tezi), İstanbul, 1972.